

Inhoud

DEEL EEN. Christenen en leeuwen 9

DEEL TWEE. Flesh for Fantasies 147

DEEL DRIE. Victorie is anderen laten lijden 297

DEEL VIER. Belangenstrijd in een context van ongelijkheid 465

DEEL VIJF. Collectief M 661

DEEL ZES. De cutaway 827

DEEL ZEVEN. *Vergeltungswaffe* 963

DEEL ACHT. De bekentenissen 1161

DEEL NEGEN. Cosmo 1323

DEEL TIEN. Als bomen geplant aan waterstromen 1403

Opmerking 1483

Verantwoording van de vertalers 1485

DEEL EEN

Christenen en leeuwen

Hoofdstuk I

Het was Arbus die me de ogen opende. Niet dat ik mijn ogen eerst dicht had, maar ik had geen enkele zekerheid over wat ze zagen, misschien waren het beelden die werden geprojecteerd om mij te misleiden of gerust te stellen, en ik was niet in staat twijfels te koesteren over het schouwspel dat me elke dag werd voorgeschoteld en dat we 'het leven' noemen. Aan de ene kant accepteerde ik zonder morren alles wat ten deel valt aan een jongen van dertien, veertien, vijftien en de daaropvolgende leeftijden die dienen ter voltooiing van die 'fase' (ik heb het altijd horen definiëren als een 'fase', een 'moment', ook al kan dat van lange duur zijn, 'een gevoelig moment', of zelfs een 'crisis', waarop dan eerlijk gezegd weer andere momenten of fases volgen die al even gevoelig of kritiek zijn, die elkaar zonder tussenpauzes afwisselen totdat je groot bent, volwassen, oud, en uiteindelijk dood), ik nam alles zonder discussie tot me in de dagelijkse kantine waar de dingen worden geserveerd die iedere adolescent meemaakt, de beslommingen die hem in beslag nemen terwijl hij opgroeit, zich ontwikkelt (kijk, 'ontwikkeling', ook weer zo'n sleutelwoord dat volwassenen gebruiken om de hangslotjes van de adolescentie open te wrikken, de moeilijke 'ontwikkelingsleeftijd', de 'persoonlijkheidsontwikkeling', en dan die vreselijke intransitieve uitdrukking 'hij is al ontwikkeld', waarmee de genitale geheimen worden afgedekt met een vettige waslaag), die wellicht zonder duidelijke volgorde zijn, maar wel de onvermijdelijke maaltijdgangen vormen van een adolescent: school, voetbal, vrienden, frustraties en prikkels, dat alles doorspekt met telefoongesprekken en tankbeurten en valpartijen met de scooter – kortom, dingen die iedereen meemaakt.

Aan de andere kant werd ik echter getroffen door een gevoel van verbijstering. Was dit het nou, het leven? Dat wil zeggen, was dit mijn leven? Moest ik iets doen om het tot mijn leven te maken, of werd het me zomaar verschaft en gegarandeerd? Moest ik het verwerven of verdienen? Misschien was dit leven tijdelijk, en zou het weldra

worden vervangen door het definitieve. Maar als dat zo was, moest ik het dan zelf omwisselen of zou dat worden geregeld door iemand anders? Door een externe gebeurtenis? Het leven kan iets buitengewoons zijn, of heel normaal. Van welke soort was het mijne? Tot het moment dat Arbus ten tonele verscheen, kwamen dat soort vragen, die ik nu in elk geval weet te formuleren, al heb ik de pretentie om ze te beantwoorden allang laten varen, niet eens bij me op, ze vervaagden al voordat ze aan de oppervlakte van mijn bewustzijn kwamen, en veroorzaakten enkel een lichte trilling.

Alleen al het feit dat ik het ‘bewustzijn’ noem is een overdrijving.

Het was hooguit het gevoel dat ik op de wereld was. Dat ik er was.

Degene die de meeslepende beelden voor mij en om me heen projecteerde was een tovenaar, een geest. Dat moet ik hem nageven. Zijn wonderlamp verspreidde volmaakte, zoete, glasheldere dromen, waarin ik aandachtig rondliep, op sommige momenten zelfs bijna in vervoering. Ik was zeg maar echt gelukkig en echt droevig. Ik snoof de mysterieuze lucht van de decors die om me heen waren opgebouwd en meteen na mijn vertrek weer werden afgebroken diep op. Iets gaf me het idee dat er vroeg of laat een doorslaggevend voorval zou plaatsvinden, dat niet zozeer de voorafgaande gebeurtenissen een voor een zou verklaren, maar ze aan elkaar zou naaien met een onweerstaanbare draad, zoals de draad die de bladzijden van een roman verbindt, waardoor je ze tot de laatste toe omslaat zonder te kunnen stoppen. Daardoor zou mijn leven en dat van anderen, die dus alleen maar op fictie lijken, maar wel de onverbiddelijke samenhang van fictie hebben, uiteindelijk echt, waarachtig genoemd kunnen worden...

Het waren precieze momenten, maar van een opperste onrust, ik weet niet hoe ik het beter zou moeten uitdrukken, waarin ik me met smartelijke helderheid bewust werd van de verwarring die over me heen kwam. Volledig. Die nam bezit van me zonder ruimte te laten voor iets anders – bijvoorbeeld ideeën, gedachten. Ik kon alleen nog maar voelen, meer niet. Ik voelde heel nauwkeurig het bloed dat stroomde, en zich ophoopte in mijn borst, mijn gezwollen, pijnlijke hart, ik bedoel, het deed letterlijk *pijn*, echt pijn, alsof het, om het taalgebruik van ouderwetse romans te bezigen, zowat *uit mijn borstkas barstte*, maar dat pijnlijke gevoel had een soort vreemde

zoetheid, een zoetheid die echt heel vreemd was, net zoals al het andere vreemd was.

Arbus zat al vanaf het eerste jaar van de middenschool bij me in de klas, maar pas drie jaar later begon ik hem op te merken, toen de middenschool er al bijna op zat. Een maand voor het examen...

Leerlingen lopen per definitie altijd achter. Allemaal, zonder uitzondering. De leraren lopen trouwens ook altijd achter, ze redden het gewoon niet om het programma bij te benen dat ze zelf hebben opgesteld, en daarvan geven ze hun leerlingen de schuld, wat zowel terecht als onterecht is, want ook in het hypothetische geval dat hun klassen uitsluitend uit kleine genieën zouden bestaan, zouden de leraren het toch niet redden, dan zouden ze evengoed achterlopen, al was het maar één bladzijde, één regel of één millimeter. Het is hoe dan ook hun lot om te falen en het op te geven; bijvoorbeeld het voornemen om de hele Kant te behandelen binnen het een-na-laatste jaar van het gymnasium. De reden is onverklaarbaar en we kunnen alleen maar onze toevlucht nemen tot de raadselachtige uitdrukking 'door overmacht'. De doelen zijn speciaal vastgesteld om niet te worden gehaald, en de exclusieve aard van het doelwit is dat het niet wordt geraakt. Of het nu komt doordat de krachten gaandeweg afnemen, of doordat de finish onmerkbaar opschuift, of doordat aanvankelijke plannen te optimistisch of arrogant of abstract waren, of doordat de obstakels groter waren dan voorzien, en de dagen met regen of ziekte of staking of verkiezingen onverwacht talrijk. Ik weet niet van welke vakgroep hij is en op welk onderzoek hij zich baseert, maar een bepaalde geleerde heeft berekend dat élk project dat wordt opgestart gemiddeld een derde meer zal kosten dan het aanvankelijke budget en dat er minstens een derde meer tijd dan voorzien nodig zal zijn om het te realiseren. En dat staat kennelijk onomstotelijk vast. Slechts enkele zeer zeldzame uitzonderingen onttrekken zich aan de wet van de constitutieve vertraging, en een daarvan was Arbus.

Arbus, Arbus, mijn vriend, ouwe spillebeen. Je was zo mager dat de aanblik van je ellebogen, wanneer je deed alsof je volleybalde om een onvoldoende voor gymnastiek te vermijden, anderen de rillingen bezorgde. Van medelijden of van afkeer. Om maar niet te spreken van

je opperarmbeenderen en je knieën, waarvan de punten bijna door de stof heen priemden van je zwarte trainingspak met geel-groene randen dat jij zelfs in mei, en tot ver in juni nog mocht aanhouden vanwege je wisselvallige gezondheid. Hoezeer je ook veinsde op de wedstrijd gefocust te zijn, iedereen wist dat als de bal per ongeluk in jouw richting zou stuiteren, op het nietige stukje veld waarop we jou hadden afgezonderd zodat je het team zo min mogelijk schade zou berokkenen, je hem niet eens aan had zien komen omdat je intussen geboeid stond te staren naar de balken in het plafond van de gymzaal, alsof je in beslag werd genomen door de berekening hoeveel beton er nodig was om dat te stutten. En als je je dan toevallig, op het laatste moment gewekt door onze kreten, realiseerde dat je móést spelen (volleybal is een hysterische sport, een kwestie van cruciale ogenblikken, tijdens een hele wedstrijd raak je de bal gemiddeld zo'n vijf seconden aan en je beurt komt altijd onverwachts), Arbus, kom op! Ja, doe het!! Arbus, kùùùùt!!, en je met je lange, ongecoördineerde ledematen in het rond zou maaien in een poging waarvan niet duidelijk was of je de bal met opgeheven armen wilde afweren of van onderaf wilde opvangen of zelfs wilde vastgrijpen, zoals instinctief bij mensen opkomt als ze niet staan op te letten en ineens een voorwerp op zich af zien komen. En dat was dan ook precies wat jij in de meeste gevallen deed, je blokkeerde de bal in zijn vlucht en klemde hem tegen je borst en dan keek je naar je teamgenoten, alsof je met een half verward lachje hun goedkeuring zocht op exact hetzelfde moment dat het juist tot je doordrong dat je voor de zoveelste keer een blunder had begaan, wat werd bevestigd door het koor van je gegergerde teamgenoten: 'O nee, nééééé, Arbus, wat dóé je verdomme!?' Dat overkwam je eigenlijk best wel vaak, dat de uitdrukking op je gezicht niet overeenkwam met wat je dacht of voelde. Je glimlachte terwijl je werd uitgekafferd.

Het geweldige van Arbus was dat hij niet ontmoedigd raakte, hij bleef onbewogen door wat er gebeurde. Een ander zou het geplaag en gescheld niet kunnen verdragen en de bal tegen zijn klasgenoten aan smijten, of ze te lijf gaan, of, zoals de zogenoemde mietjes doen, in huilen uitbarsten vanwege de eigen overduidelijke ontoereikendheid: reacties waarvoor ik zelf bijvoorbeeld heel wat keren afwisselend ben bezweken, niet bestand tegen de druk van andermans oordeel, dat

bij mij al ongemak en agressie oproept wanneer het vleidend bedoeld is, laat staan wanneer het kritiek inhoudt. Van Arbus daarentegen kan ik niet zeggen dat ik hem ooit terneergeslagen of bezorgd heb gezien. Ieder ander zou onder dat soort situaties hebben geleden en ze vernederend hebben gevonden, maar Arbus niet, die bleef kalm alsof het hem niets kon schelen, of misschien kon het hem wel wat schelen maar zijn gezicht verried daar geen tekenen van, het was verstard in een soort vertraging ten opzichte van zijn te snelle geest. Hij deed er heel lang over om iets te registreren en het ene masker voor het andere te verwisselen. Ja, misschien zat Arbus gewoon zo in elkaar, bestond hij uit losse onderdelen die niet op elkaar waren afgesteld, een bliksemsnelle geest, een koud hart, een gezicht dat te traag was om de uitdrukking aan te passen aan de omstandigheden, waardoor het steeds de plank misloeg (wat hem, zoals we nog zullen zien, niet weinig problemen zal opleveren met zijn klasgenoten, met zijn leraren en andere autoriteiten, die zijn gezicht als brutaal, oneerbiedig zullen interpreteren, terwijl zijn woorden heel redelijk en onderdanig klinken, of andersom).

En dan was er natuurlijk nog dat totaal ongecoördineerde lichaam van hem. Arbus was een magere slungel, zijn ietwat Slavische gezicht omlijst door lange strengen zwart haar, zo vet alsof het nog nooit was gewassen, zijn mond met de dikke lippen eeuwig geplooid in dat irritante halve lachje, en dan die hyperintelligente blik achter een bril die perfect zou zijn geweest voor de geleerde in sciencefiction- en spionagefilms, van die types met enorme ogen achter jampotglazen, zeker als diegene dan ook nog eens waterblauwe ogen heeft zoals Arbus ze had, of kan ik beter zeggen zoals Arbus ze heeft, want Arbus leeft nog, dat weet ik zeker, ik heb er bewijs van, ook al heb ik geen idee waar hij woont en wat hij doet.

Hij kon weliswaar razendsnel leren (hij deed er half zo lang over als ik, en een kwart of een tiende van de tijd die anderen nodig hadden om theoretische lessen in zich op te nemen en uit te werken in oefeningen), maar hij was er net zo goed in om iets ogenblikkelijk weer te verleren. Niet dat hij het vergat, het was gewoon een gepasseerd station. Dingen die hij eenmaal had begrepen, waren op slag niet meer zijn aandacht waardig. Aan het eind van het jaar ledigde hij

zijn hoofd, zodat hij weer klaar was om nieuwe dingen te begrijpen. Iemand die theorieën verslindt, drijft ze vervolgens uit. En de theorieën laten transparante sporen na van hun weg door de geest, het lijkt alsof ze alleen maar dienen om die te verbreden, om ruimte te maken voor de doorgang van andere, ingewikkelder principes. Wanneer het begrip zo snel gaat, hoeft het zich niet om te zetten in kennis.

Al in het eerste jaar op het gymnasium verblufte Arbus de paters en ons door naar het bord te gaan en een voor een alle stappen op te schrijven van het bewijs van een stelling die ons net was uitgelegd. Hij tekende histogrammen en liet de projectie van ruimtelijke figuren ronddraaien waardoor het leek alsof hij ze *daadwerkelijk* van alle kanten tegelijk bekeek – dat was nog eens kubisme! Zodra hij het krijtje weghaalde, dat hij met vlugge krassen over het bord had laten piepen, zonder enige aarzeling, bleef hij onbeweeglijk staan met zijn lange armen langs zijn lijf bungelend, de strengen haar tegen zijn wangen, zonder iets te zeggen, voor zich uit starend in het niets alsof hij nieuwe instructies afwachtte voor hij weer een beweging zou maken of een woord zou uitspreken. Als een robot die vanzelf in stand-by gaat tot hij het volgende commando krijgt. Zijn houding was er niet een van verveling of ongeduld, hooguit het tegenovergestelde, onverschilligheid. En inderdaad, wat viel er nog aan toe te voegen nu het probleem eenmaal was opgelost? Aangezien wij er tijdens de eerste uiteenzetting door de wiskundeleraar ook al niets van hadden gesnapt, werd ons alleen door de verbijstering die van het spitse gezicht van de pater was af te lezen duidelijk dat Arbus het precies had gerepliceerd. De leraar was er overigens niet al te blij mee dat het voor Arbus zo simpel was. Die simpelheid kon de indruk wekken dat zijn taak eigenlijk overbodig was. Mensen als Arbus hadden rustig thuis kunnen blijven, waar ze liggend op bed wat door het boek bladerden en zo in een halfuurtje een maand van het curriculum afhandelen. Of ze nu wel of niet naar school gingen, dat maakte in wezen geen verschil.

Misschien zou het verhaal van Arbus en zijn lot als begrepen genie beter tot zijn recht komen als het werd geschreven door de slechtste van de klas, de losgeslagene, of de eeuwige zittenblijver, zodat het contrast volledig tot uiting kwam. Maar nu zal het worden geschreven door mij, eveneens intelligent, begenadigd, maar niet

zó begenadigd, en vooral ook te zwak van karakter om echt uit te blinken, zoals die jonge tennissers met een fantastische backhand aan wie experts een toekomst vol opzienbarende successen voorspellen, van wie men zou durven zweren dat ze een waar fenomeen zullen worden, maar die naarmate de jaren verstrijken nooit eens een belangrijk toernooi winnen omdat het hun aan iets ontbreekt. Maar waar ontbreekt het hun dan aan? Aan inzet? Lef? Doorzettingsvermogen? Kloten? Killerinstinct? Hoe moeten we dat noemen, die onzichtbare gave zonder welke de zichtbare weinig nut hebben? Het zal geen toeval zijn dat we het hebben over ‘de nummer één van de klas’, terwijl niemand het ooit heeft over de nummer twee of drie of de nummer vijf van de klas, zoals Zipoli en Zarattini, Lorco en ik waren, oftewel degenen die als gevolg van afzonderlijke prestaties enkele posities stegen of zakten in de ranking, waardoor we soms wel en soms niet bij de top tien van studieballen zaten, zonder dat we er ooit ook maar in de verte in slaagden een bedreiging te vormen voor de aanvoerder van de lijst, Arbus, die stevig op de eerste plaats stond in elke soort ranglijst, ondanks enkele hoge cijfers die wij bij proefwerken hadden gescoord dankzij een spiekbriefje, en bij overhoringen waarbij ons door puur toeval alleen vragen werden gesteld over het *enige* hoofdstuk dat we hadden geleerd, of over het *laatste*, nog vers in ons geheugen. Vandaar onze onvermijdelijke pieken en dalen. De cijfers van Arbus daarentegen waren indrukwekkend, zijn resultaten vielen nooit buiten het eerste kwartiel, en bij hem waren de leraren meerdere malen genoodzaakt het grote taboe van de school van vroeger te doorbreken – namelijk de tien. Het cijfer dat zou moeten staan voor ‘perfectie’. De leraren kwamen alleen al bij het idee dat ze dat in het klassenboek zouden noteren in gewetensnood, en trouwens, dat tweecijferige getal paste niet eens in het daartoe bestemde hokje. Maar ja, bij Arbus, dat realiseerden zich zelfs de meest conservatieve leraren, die van de gedachtegang ‘Als ik jou een tien geef, wat zou ik Alessandro Manzoni dan moeten geven?’, nou, bij Arbus konden ze echt niet om dat hoogste cijfer heen, zelfs niet als ze hun toevlucht namen tot muggenzifterij of tot de universele vergelijking met de oude Chinese wijzen of met Descartes. Persoonlijk ben ik nooit iemand geweest die nachtenlang boven de boeken hing, maar het mooie is dat Arbus dat nog minder was, sterker nog,

ik denk dat hij thuis in zijn eentje nooit zat te leren. Trouwens, leren is maar saai.

Later, pas veel later, zou ik erachter komen dat een van de weinige dingen die Arbus daadwerkelijk en op systematische wijze bestudeerde de kunst van het doden was. Ik weet niet waar die opmerkelijke passie vandaan kwam, want hij was de zachtaardigste, ongevaarlijkste jongen die je maar zou kunnen aantreffen, vooral in die jaren die, zoals we in de loop van het verhaal zullen zien, werden gekenmerkt door een opvallende voorliefde voor de gewelddadige onderdrukking, niet uitgeoefend door de gebruikelijke categorieën die daar historisch patent op hebben, dat wil zeggen de rijken (vanuit hun status), de armen (uit overlevingsdrang) of de criminelen (vanuit hun aard of beroep), maar door zo'n beetje iedereen, versplinterd, geïndividualiseerd, gepersonaliseerd. Arbus kon niet worden omschreven als een agressieve of gewelddadige jongen, maar toch koesterde hij al in die tijd (ook al kwam ik daar pas later achter, tijdens de laatste jaren op het gymnasium) een diepgaande belangstelling voor dodingen, en dan welteverstaan dodingen op alle manieren en met alle middelen of wapens – voornamelijk in oorlogen uiteraard, want oorlogen verschaffen de grootste hoeveelheid en variëteit aan dodingen – en verder in rituelen en offerandes, uit zelfverdediging of wraak of door afrekeningen van gangsters of om zich te ontdoen van een vervelende echtgenoot of een ontrouwe echtgenote of uit pure wreedheid of door nauwgezet een executie uit te voeren – kortom, overal waar een mens was die met welke reden of doel dan ook een andere mens het leven ontnam, daar werd Arbus' aandacht op gevestigd. Voor de volledigheid moet ik eraan toevoegen dat mijn klasgenoot tevens was geïnteresseerd in het totaal andere uiterste (kennelijk werd hij aangetrokken door extremen): namelijk niet hoe mensen doodgaan of sterven, maar hoe ze kunnen overleven.

In feite bestaat het leven van jongetjes uit een voortdurende reeks dodingen, voor het merendeel denkbeeldig maar daarom niet minder afschrikwekkend. Bij elk spel dat we deden maakten we wel een aantal vijanden koud, en bijna altijd was het op een gegeven moment ook onze beurt om te sterven. Het was een vereiste van het verhaal.